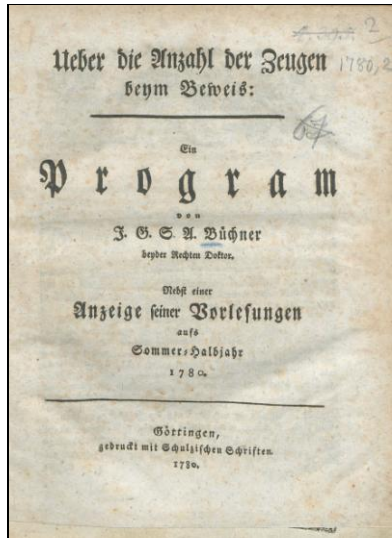

Ueber die Anzahl der Zeugen
beym Beweis:

Ein
Program
von
J. G. S. A. Büchner
beyder Rechten Doktor.

Nebst einer
Anzeige seiner Vorlesungen
aufs
Sommer-Halbjahr
1780.

Göttingen,
gedruckt mit Schulzischen Schriften.
1780.

BÜCHNER

UEBER DIE ANZAHL DER ZEUGEN BEYM BEWEIS

OVER HET AANTAL GETUIGEN BIJ HET BEWIJS

1 7 8 0

vertaling:

Ruud Muschter
∴

Groningen

muschter@home.nl
www.archive.org

23 mei 2022

INHOUDSOPGAVE

BRONVERMELDING

Göttingen, 1780

https://nbn-
resolving.org/urn/resolver.pl?urn=urn:nbn:de:gbv:3:1-265338

https://opendata.uni-halle.de/handle/1981185920/51545

Universitäts- und Landesbibliothek Sachsen-Anhalt

HET OMSLAG

Over het aantal getuigen
bij het bewijs:

---

een
programma
van J.G.S.A. Büchner
doctor in de beide rechten

benevens een
aankondiging van zijn lezingen
in het
zomerhalfjaar

1780.

Göttingen,

gedrukt met Schulzische geschriften.

1780.

INLEIDING VAN DE VERTALER

De auteur bespreekt de stelling dat één getuige, geen getuige is. Hij beschouwt dit vanuit de positie van de klager en de beklaagde, en neemt het Romeins recht als basis.

Hij gebruikt de termen 'Sicherheit' en "Gewisheit", waarbij niet steeds duidelijk is of 'zekerheid' dan wel 'veiligheid' bedoeld is.

Omwille van de leesbaarheid zijn in de vertaling de nieuwe hoofdstukken op een nieuwe pagina begonnen.

Het werk eindigt met de aankondiging van een aantal lezingen. Deze aankondiging is niet in de vertaling opgenomen.

De auteur heeft enkele voetnoten opgenomen. Daarnaast zijn voetnoten van de vertaler opgenomen, die gemarkeerd zijn met: "[; vert.]".

Ruud Muschter.

DE TEKST

§ 1.

De meeste en belangrijkste vaststellingen van rechten en verplichtingen die het thema van een verstandig wetboek vormen, gaan uit van bepaalde verbindende feiten. Deze moeten bij het aanwenden ervan op werkelijke voorvallen, voorhanden zijn en door degene die zijn recht uit de handen van de rechter tracht te verkrijgen, bewezen worden. Het bewijs van deze omstandigheden moet als de voorwaarde worden gezien waarzonder geen enkele burger van de staat, zijn recht in dergelijke gevallen verkrijgt. Het kan dus onmogelijk aan de willekeur van de rechter overgelaten blijven, wanneer en op welke aard en wijze hij zich van het feit dat door de wetten als zeker vooropgesteld wordt - en waarvan hij het bewijs aan een van de strijdende partijen moet toeschuiven - overtuigd zou willen houden, aangezien anders de aanwending van de wetten op voorkomende gevallen, en de daaruit ontstaande veroordeling of vrijspraak van de beklaagde zeer van het goeddunken van de rechter zou afhangen.

De geschiedenis zit vol met voorbeelden waar gewetenloze rechters zich van verschillende bewijsmiddelen bediend hebben om naar hun eigenbelang de schuldige van de wraak der wet te bevrijden, doch de onschuldige zelfs naar de wetten te verdoemen. Vuur en waterproef; het gericht van het gewijde brood, en zo meer, zijn treurige gedenktekens van de vorige tijden,

waarvan de oorsprong men zeker niet alleen in het bijgeloof, doch tevens in de arglist van degenen die de rechtspleging in handen hadden, moet zoeken, als waardoor ze al naar gelang hun bedoeling het eiste, de onschuldige door middel van een valse beschuldiging en een net zo vals bewijs ervan, zelfs naar de wetten konden verdoemen, doch de schuldige konden vrijspreken van de gerechtelijke aanklacht van zijn tegenstander.

§ 2.

Hieruit komt duidelijk naar voren, dat de vaststelling van bepaalde bewijsmiddelen voor een wetgever net zo belangrijk is als de bepaling van de rechten en verplichtingen. Men zal derhalve niet gemakkelijk een wetboek vinden dat niet iets van het bewijs voorschrijft. Ook zijn de bij ons aangevoerde soorten bewijs aan mijn lezer bekend genoeg, en al zou men veel reden hebben om eraan herinnerd te worden dat er bezwaar is tegen het ene of andere, sta mij toch toe, noch mijn bedoeling, noch de nauwe beperkingen van de huidige verhandeling, doch bovenal beschouwingen op te stellen. Ik neem er op dit moment genoegen mee, mijn lezer zuiver over het getuigenbewijs en het daarbij voorkomende getal der getuigen te onderhouden.

Eerste deel.
Over de eigenschappen van een feitelijk wettig bewijsmiddel.

§ 3.

In de staat van de natuurlijke gelijkheid[1] staat het weliswaar aan eenieder vrij, om zijn recht dat hij op de ander beweert te hebben, uit te oefenen door eigenmachtig geweld. Doch het recht van het verstand, dat alle zonder noodzaak toe te voegen beledigingen verbiedt, wil dat niemand zijn recht met geweld zoekt, voordat hij onderzoekt of de ander niet te goeder trouw zijn verbintenis wil nakomen. Hiertoe behoort dat degene die zijn aanspraken tot een bron of oorzaak herleidt die voor de ander duister en onduidelijk kan zijn, hem de motivering van zijn recht door bewijs aangeeft, aangezien niemand verschuldigd is een recht dat hij bezit, te laten varen zuiver op grond van aanspraken door een ander. In zoverre is het bewijs, ook onder degenen die geen enkele rechter boven zich erkennen, noodwendig. Er blijft echter tussen dit bewijs en hetgeen in het burgerlijk recht voor de rechter geschiedt, een groot onderscheid. Het eerste is slechts dan nodig, wanneer de aanspraken van de een, op gronden en omstandigheden berusten die aan de ander onbekend kunnen zijn, doch het tweede moet ook geschieden in gevallen waarin degene die het aanvoert, van de overtuiging van de ander zeker is, aangezien het hier genoeg is te adopteren dat de beklaagde het bindende feit ontkent.[2]

---

[1] [Hier lijkt te worden verwezen naar de term van Adam Smith, 1723-1790, in 'The Wealth of Nations': "All systems either of preference or of restraint, therefore, being thus completely taken away, the obvious and simple system of natural liberty establishes itself of its own accord" (Nu alle systemen, hetzij op basis van voorkeur of beperking, volledig zijn weggenomen, vestigt het klaarblijkelijke en eenvoudige systeem van de natuurlijke vrijheid zich uit zichzelf); vert.].
[2] [Onduidelijk; vert.].

Een tweede en net zo belangrijk onderscheid uit zich met betrekking tot de uitwerking. In de staat van de natuurlijke gelijkheid hangt het van de wil van de ander af, of en in hoeverre hij zich door het bewijs van zijn tegenstander wil laten overtuigen. In het burgerlijk recht echter komt het niet aan op de indruk die het gevoerde bewijs op de beklaagde maakt, doch is het ter verkrijging van zijn recht toereikend dat men daardoor de rechter overtuigt. In het burgerlijk recht heeft een mislukt bewijs op het verkrijgen van het recht de nadeligste gevolgen, die in de staat van de natuurlijke vrijheid niet plaatsvinden wanneer de ander het gegeven bewijs niet accepteert, en wel aangezien hier niemand voorhanden is die met dezelfde nadruk zoals de burgerlijke rechter over de sterkte of zwakte van het gevoerde bewijs zou kunnen oordelen.

§ 4.

De belangrijke gevolgen die het burgerlijke bewijs zowel voor de klagers als voor de beklaagden heeft, verlangen dat een wetgever bij het vaststellen van bepaalde bewijsmiddelen alle mogelijke behoedzaamheid aanwendt, opdat hij noch tot schade van de beklaagde, noch tot nadeel van de klager een ongeschikt bewijsmiddel vaststelt. Mij dunkt dat hij, om beide te verzekeren, op de volgende twee aspecten acht moet slaan:

Ten eerste, dat hij slechts middelen kiest die toereikend zijn om een zekerheid te geven van het feit dat daardoor bewezen moet worden.

Ten tweede, dat hij de aanwending van zulk een middel vergemakkelijkt, zoveel als kan geschieden zonder dat de toereikendheid ervan om de waarheid te verkrijgen, geschaad wordt.

Beide stellingen zijn belangrijk en verdienen een verdere beschouwing.

§ 5.

Uit de eerste stelling volgt, dat de wetgever geen bewijsmiddel zou mogen kiezen dat slechts een waarschijnlijkheid geeft omtrent het feit dat men erdoor wil bewijzen. Hoe vaak worden wij niet door een waarschijnlijkheid misleid! Het is bekend dat een waarschijnlijk feit datgene is, waar - behalve de mogelijkheid - een grotere overeenstemming met de voorhanden en bekende afzonderlijke omstandigheden ervan voorhanden is dan bij het tegendeel. Deze overeenstemming kan dikwijls uit een gans andere oorzaak stammen dan uit het feit dat men derhalve voor waar wil aannemen. Niet zelden is de geschikte slechtheid van de tegenstander de oorzaak van zulk een overeenstemming. Wat voor subtiele regels vereist buitendien niet de verstandsleer ter beoordeling van zulk een waarschijnlijkheid? De rechter zou die bij eenieder afzonderlijk feit zo nauwkeurig mogelijk in acht moeten nemen, of een zeer uitgebreide ervaring moeten hebben om zonder deze bijzondere regels bij het bepalen van de graad van de waarschijnlijkheid verder te komen. Hier komt nog bij, dat wegens de hoeveelheid van materialen waarop het bij waarschijnlijkheden aankomt, ééen en hetzelfde feit voor de één waarschijnlijk kan zijn, terwijl het voor de ander onwaarschijnlijk blijft. Een slechte onderrechter zou zich van zulk een vermeende waarschijnlijkheid kunnen bedienen, om daardoor onrechtvaardigheid te begaan, zonder dat hij in dat geval iets van de opperrechter te vrezen zou hebben, want hij zal zich ermee verontschuldigen dat voor hem het feit waarschijnlijk is geweest.

Ik zal deze motiveringen in het tweede deel van mijn beschouwing gebruiken, om daaruit door middel van een speciale aanwending in § 13 en 14 te bewijzen, dat het getuigenis van één enkele getuige niet als een wettig bewijsmiddel kan worden beschouwd.

§ 6.

Datgene waardoor men een zuivere waarschijnlijkheid verkrijgt van het feit dat aan de beslissing ten grondslag ligt, kan niet tot het getal der bewijsmiddelen worden gerekend. Er moet zekerheid zijn, wanneer daardoor de onschuldige niet moet[3] lijden. Wij kennen echter twee soorten van zekerheid: een wiskundige of buitengewone, en een morele of ordentelijke zekerheid. Het verschil tussen beide, is zeker aan eenieder van mijn lezers bekend. De eerste geeft een volledige evidentie van de ganse onmogelijkheid van het tegendeel. De tweede echter, maakt de onmogelijkheid van het tegendeel niet volledig evident, echter zodat de mogelijkheid ervan als nietig moet worden beschouwd. De vraag ontstaat dus, welke soort van zekerheid een wetgever moet trachten te verkrijgen. Want daarnaar zal hij ook zijn bewijsmiddel moeten inrichten.

Zonder met Search te geloven dat de menselijke kennis tot geen andere dan slechts morele zekerheid in staat is, gedenk ik toch met recht te kunnen beweren, dat een juridisch bewijsmiddel van deze zijde als volkomen kan worden beschouwd wanneer het in staat is een morele zekerheid te geven. Behalve vele andere, mag de volgende motivering mijn bewering rechtvaardigen. Gans zeker zou het de hoogste graad van zekerheid zijn, die in zulk een geval mogelijk is, wanneer het bindende feit, waarbij het zowel de rechter als de partij te doen is om de waarheid, in tegenwoordigheid van de rechter, bij wie thans het bewijs geschiedt, ondernomen zou zijn. Want dan zou hij zich door zijn eigen ervaring daarvan overtuigd hebben, en eenieder zou zeggen, dat er in zulk een geval zeker geen ander bewijs nodig is. Aangezien nu echter de overtuiging door ervaring een zuivere morele zekerheid geeft, is het duidelijk dat een wettig bewijsmiddel waarvan de toepassing pas dan nodig wordt wanneer de rechter niet door eigen rechtmatige ervaring van het feit overtuigd is, voor toereikend moet worden

[3] ["soll"; vert.].

gehouden wanneer men daardoor een morele, dat wil zeggen, een ordentelijke zekerheid kan verkrijgen.

Ik zal deze stelling in het tweede deel bij § 16 aanwenden, om daardoor het getal van twee getuigen als toereikend te rechtvaardigen.

§ 7.

Morele zekerheid is het eerste waarop een wetgever bij het vaststellen van een bewijsmiddel moet letten. Het tweede waarop hij moet letten, bestaat eruit, dat hij de toepassing van een dergelijk bewijsmiddel zoveel mogelijk vergemakkelijkt, dat wil zeggen, zoveel als zonder schade kan geschieden voor de morele zekerheid die daardoor moet worden verkregen (§ 4). Door het nalaten van het eerste zal hij de beklaagde schaden, en door het nalaten van het tweede zal hij echter voor de klager het opeisen van zijn recht zonder noodzaak verzwaren. In hoeverre dit laatste kan geschieden, mag de volgende paragraaf bewijzen.

§ 8.

In de burgerlijke maatschappij moet het bewijs als de voorwaarde worden gezien waarzonder degene die een bepaald recht uit een verbindend feit op de ander beweert te hebben, dat niet kan verkrijgen.

Gesteld dat A. de persoon B. over een lening aanklaagt, terwijl laatstgenoemde ontkent die van A. verkregen te hebben. Dan moet A. het bindende feit bewijzen, anders wordt hij met zijn klacht afgewezen en heeft hij buitendien in het geheel geen hoop het aan B. verstrekte geld terug te krijgen.

Wanneer men aanneemt dat A. en B. lieden van gelijke trouw en geloof zijn, verdient de ontkenning van B. net zoveel geloof als de bewering van A. Het komt derhalve allemaal aan op het bewijs. Dat A. dit zou moeten overnemen, is op zich duidelijk,

aangezien hij zich[4] op een activiteit[5], doch B. op een nalaten baseert, welk laatste hetzij in het geheel niet, of toch niet anders dan met de grootste moeite bewezen kan worden.

A. mag nu uit verschillende bewijsmiddelen grijpen welk hij wil, toch kan hij er slechts eentje kiezen dat in burgerlijke wetten als geldig is aangenomen. Heeft nu de wetgever zuiver en alleen bewijsmiddelen toegelaten die in staat zijn om een ordentelijke zekerheid te geven, dan zijn daardoor alle toekomstige beklaagden tegen onrecht verzekerd, en B. hoeft niet te vrezen dat zonder een lening ontvangen te hebben, hij tot de teruggave daarvan gehouden kan worden. Heeft echter de wetgever bij het bepalen van het bewijsmiddel enkel en alleen rekening gehouden met de veiligheid van de beklaagde, en in dit opzicht hem meer eigenschappen voorgeschreven dan nodig zijn om door middel daarvan een ordentelijke zekerheid te verkrijgen, dan zal hij daardoor aan de klager het verkrijgen van zijn[6] recht, zonder nood, zoal niet volledig onttrekken, dan toch zeer bemoeilijken. Opdat ik mij echter wat bepaalder zou kunnen uitdrukken zonder het algemene te verlaten, wil ik aannemen dat een bewijsmiddel een ordentelijke zekerheid geeft wanneer het bepaalde eigenschappen heeft, die ik + a. en + b. kan noemen. Zo is door a. + en + b.[7] de beklaagde toereikend beschermd. Alleen is de wetgever daarmee niet tevreden. Hij beveelt, dat behalve + a. en + b. het verbindende feit nog door + c. en + d. bewezen moet worden; dan zal thans + a. en + b., wanneer ze voorhanden zijn[8], niettemin geen zekerheid omtrent het feit kunnen geven. De klager, die ik in het vorengenoemde voorbeeld A. heb genoemd, en aan wie het bewijs van de lening opgelegd is, heeft daarin de stukken + a. en + b. voor zich.

---

[4] ["weilen sich derselbe". Kan echter ook op 'bewijs' terugslaan. Onduidelijk; vert.].
[5] ["Begehung"; vert.].
[6] [Lees: 'diens recht'; vert.].
[7] [Onduidelijke connotatie; vert.].
[8] [De tekst spreekt over "ist", dus 'is'; vert.].

Doch slechts omdat hem + c. en + d. ontbreken, wordt hem de rechtshulp tot op beter bewijs ontzegd, op welke hij, wellicht uit toevallige oorzaken, in het geheel geen hoop heeft.

Hoe klaarblijkelijk wordt niet hier, door de overvloed van een bewijsmiddel, voor de klager het verkrijgen van zijn recht gans zonder noodzaak bemoeilijkt, en wordt juist hierdoor de wet die de schuldenaar beveelt zich te houden aan het terugbetalen van de lening, voor hem onwerkzaam gemaakt?

Dit zal mij hieronder in § 19 ertoe dienen om het getal van drie getuigen bij het bewijs te verwerpen.

Tweede deel.
Over het getal der personen bij het getuigenbewijs.

§ 9.

Na een vooruit gezonden beschouwing over de feitelijke eigenschappen van een wettelijk bewijsmiddel, kom ik nu te spreken over het getal der personen bij het getuigenbewijs als het hoofdonderwerp van de huidige verhandeling.

De meeste wetboeken verlangen, dat een getuigenis niet eerder geldt dan wanneer het door twee onbesproken personen is afgelegd. De Heilige Schrift, zowel het Oude als het Nieuwe Verbond, vereist twee getuigen. Het Romeinse en canonieke recht eveneens, en de oude Duitse wetten zijn vrijwel alle van mening, dat slechts twee getuigen een bewijs kunnen geven.

Een zo aanzienlijke overeenstemming van verschillende wetboeken op dit punt kan onmogelijk zo maar op willekeur berusten. Er moet veelmeer iets voorhanden zijn waardoor zo verschillende wetgevers hierin verenigd zijn geworden. En zou het ook zo maar een duister gevoel zijn geweest, dan gedenk ik toch mijn lezers niet vergeefs bezig te houden, wanneer ik mijn best doe om de gronden daarvan uit de aard der zaak af te leiden. Ik zal hierbij onderzoeken:

Ten eerste: Of een wetgever aan het getuigenis van één enkele mens een volledige bewijskracht kan toeschrijven.

Ten tweede: Waarom meerdere personen bij het getuigenbewijs vereist worden.

Ten derde: Hoevelen daarvan voor een wettig bewijsmiddel nodig zijn.

Voordat ik echter verderga, moet ik er vooraf aan herinneren, dat reeds de heer Montesquieu in het 'Esprit des loi', tom. 1, p. 382, zich om het getal der getuigen bij het bewijs bekommerd heeft. Hij houdt twee getuigen voor noodzakelijk. Zijn woorden zijn: *"Les loix qui sont perir un homme sur la deposition d'un seul temoin sont fatales à la liberté. La raison en exige deux;*

parce qu'un temoin qui affirme et un accusé qui nie, sont un partage; et il faut un tiers pour le vuider."[9]

Hoezeer ik ook van de opvatting van deze grote man overtuigd ben, zo kan ik toch onmogelijk zijn motiveringen aannemen. De heer Montesquieu heeft hier de persoon van de klager vergeten, die toch eveneens hierbij moet worden betrokken. Wanneer ik nu vanuit zijn eigen motiveringen spreek, volgt veelmeer het tegendeel. Want het getuigenis van de klager en het verweer van de beklaagde houden elkander in evenwicht en bewijzen derhalve niets. Wanneer echter de klager zijn bewering door een getuige bekrachtigt, wordt hierdoor het evenwicht, dat voordien het geloof van de rechter over de partijen verdeelde, opgeheven. Toch geloof ik, dat de opvatting van de heer Montesquieu zich op andere gronden laat rechtvaardigen.

§ 10.

De eerste vraag die ik moet bespreken, is of de wetgever het getuigenis van één enkele getuige bewijskracht kan toekennen.

Zozeer als de meeste wetboeken er ook in overeenstemmen dat ze twee getuigen als toereikend aannemen om door hen een ordentelijke zekerheid te verkrijgen, zo eenstemmig verwerpen ze het getuigenis van één enkele getuige en staan niet toe, dat de rechter het aan zijn oordeel ten grondslag legt. Het Romeinse recht verklaart het getuigenis van één getuige, zonder aanzien des persoons ongeldig. 'L. 9. § 1. C. de testibus': *"Unius omnino testis responsio non audiatur, etiamsi praeclarae curiae honore*

[9] ['De wetten die een mens doen verongelukken op de verklaring van één enkele getuige, zijn fataal voor de vrijheid. De rede vereist twee; omdat een getuige die bevestigt en een beschuldigde die ontkent, een breuk is; en er is een derde partij voor nodig om hem te zien.'; vert.].

praesulgeat."[10] De oude Duitse wetten hebben altijd het getuigenis van één getuige verworpen. Zo zegt bijvoorbeeld 'Capitul. lib. V. § clxii': *"Testimonium unius hominus non recipiatur"*.[11] En 'Lib. VI. § xl'*: "Ad unius testimonium nullus condemnabitur"*.[12] Ook is het spreekwoord 'Eén getuige, geen getuige' bekend genoeg. De reden voor zulk een overeenstemming moet in de aard van het getuigenbewijs ligggen. Dit bestaat uit verstandige mensen. Derhalve moeten de gronden hiervan in de menselijke aard liggen. Ik ben dus gedwongen om mij van enkele antropologische beginselen te bedienen, om daaruit mijn mening te bewijzen, zodat ik mij daarbij echter tot de hypothese van het zenuwvocht beken.

§ 11.

Het is zeker, dat een getuige als zodanig slechts kan getuigen over de uitwerking die een buiten hem bestaand object op zijn uiterlijke, zintuiglijke werktuigen heeft gehad. Deze uitwerking noemt men de uiterlijke indruk. Een getuige mag derhalve slecht over een uiterlijke indruk die hij gehad heeft, zijn getuigenis afleggen.

Eerst moet echter de getuige zich van deze uiterlijke indruk bewust zijn, want anders zal hij anderen er niets over kunnen

---

[10] [' Het antwoord van één getuige mag helemaal niet worden gehoord, ook al zou het de voorkeur hebben boven de eer van het illustere hof'; vert.].

[11] ['Het getuigenis van één persoon kan niet worden aanvaard'; vert.].

[12] ['Op grond van één getuigenis zal niemand veroordeeld worden'; vert.]. Sommigen geloven dat de 'Lex B aiov' het getuigenis van één getuige toekennen. Hij zegt bij 'Tit. II. cap. I. § II': *"Si autem Unus fuerit testis, et ille alter negaverit, tune Dei accipiant judicium: exeant in campo et cui Deus dederit victoriam illi credatur."* ['Doch als er één getuige is geweest, en de ander ontkent, laat hen dan het Godsoordeel ontvangen. Laten ze het veld ingaan, en aan wie God de zege heeft gegeven, schenk aan diegene geloof'; vert.].

zeggen. Hiertoe is vereist, dat het zenuwvocht deze van de uiterlijke indruk ontvangen beweging naar de richting van de gewaarwordingszenuwen voortplant, en door een toereikende beweging van de levensgeesten een werking in het hersenmerg achterlaat. Deze achtergelaten indruk heet: de innerlijke indruk.

Heeft deze werking in het hersenmerg een bepaalde gradatie van levendigheid bereikt, dan ontstaat daaruit een overtuiging van de ziel van de werkelijkheid van het buiten haar bestaande object. Dit bewustzijn van onze ziel pleegt men het geestelijke denkbeeld te noemen. Hieruit is duidelijk, dat een getuige uiteindelijk zuiver getuigt vanuit een geestelijk denkbeeld dat hij heeft gehad.

§ 12.

De innerlijke indruk komt dus vóór het geestelijke denkbeeld tot stand, want als die er niet is, kunnen wij ons van de werkelijkheid van het buiten ons bestaande object niet bewust zijn. Hij moet als de voorwaarde worden beschouwd waarzonder geen overtuiging kan plaatsvinden van de werkelijke aanwezigheid van iets dat buiten ons is.

Zou het nu zo zeker zijn, dat net zoals er geen geestelijk denkbeeld zonder innerlijke indruk, er dus ook geen innerlijke indruk zonder een uiterlijke zou kunnen plaatsvinden, dan zou men met zekerheid concluderen: ik ben mij van deze of gene gewaarwording (van het gehoor of het gezicht, et cetera) bewust; er is dus ook een object buiten mij van de werking waarvan deze gewaarwording afkomstig is. Dan zou het raadzaam zijn en naar de beginselen van § 9 zelfs noodzakelijk, om het getuigenis van één enkele ingezworen getuige voor waar te houden en het een volledige bewijskracht toe te kennen. Alleen leren de ervaring zowel als de redenering ons het tegendeel. Hoe vaak bedriegen wij onszelf door te geloven, dat wij iets buiten ons, werkelijk gewaar zijn geworden (gezien of

gehoord hebben), terwijl dat toch niet zo is. De oorzaken daarvan laten zich met de volgende redenering verklaren.

§ 13.

Zodra wij een uiterlijke gewaarwording hebben, vormt de reeks van hun veranderingen, gerekend vanaf de uiterlijke indruk tot aan de innerlijke indruk en de daarmee verbonden geestelijke voorstelling der ziel, één enkele ononderbroken, samenhangende keten, waarvan de ene schakel uiterst precies in de andere grijpt.

De beide uiterste schakels zijn de uiterlijke gewaarwording, dat wil zeggen de indruk of stoot van het object op het orgaan; en de innerlijke gewaarwording, dat wil zeggen een zich naar deze uiterlijke gewaarwording uiterst nauwkeurig richtende beweging in het hersenmerg.

Gesteld nu, dat het door welke oorzaak dan ook, geschiedt dat de laatste schakel in deze keten, namelijk de innerlijke gewaarwording actief wordt, dan gaat de ganse reeks van veranderingen neerwaarts uit het hersenmerg het lichaam in, en wel tot daar, waar - wanneer de bepaalde innerlijke gewaarwording uit een uiterlijke was voortgekomen - deze uiterlijke indruk op het lichaam gemaakt zou zijn. Wij worden daardoor in de feitelijke toestand van een uiterlijke indruk geplaatst. Er zal derhalve ook de toestand van een uiterlijke gewaarwording zijn, die toch niet voorhanden is.[13] Een bijzondere, zowel natuurlijke als door bepaalde toestanden en ziekten verworven beweeglijkheid van het zenuwvocht, waartoe met name ook hypochondrie behoort; een preferente prikkelbaarheid voor een bepaald soort gewaarwordingen; doch hoofdzakelijk denkbeeldige ideeën die lang met grote levendigheid worden onder-

[13] De heer Irrwing noemt dit: uiterlijke, van binnenuit opgewekte gewaarwordingen. En omwille van de beknoptheid heb ik deze uitdrukking aangehouden.

houden; kunnen heel gemakkelijk zulk een beweging van het zenuwvocht en derhalve ook een bepaalde innerlijke gewaarwording veroorzaken, die dan een uiterlijke, vanuit binnenuit opgewekte gewaarwording aantrekt, die onze ziel zich dan als een werkelijke, uiterlijke gewaarwording voorstelt.

Om deze redenen valt het gemakkelijk te begrijpen hoe het mogelijk is, zich van een gewaarwording die men nimmer uiterlijk gehad heeft, niettemin te overtuigen. Aan voorbeelden ontbreekthet ons ook niet. De leer van visioenen, sympathie en dergelijke, bewijst het toereikend, doch met name kan men uit de werkingen van een imaginair denkbeeld dat lang met levendigheid onderhouden en met de zogenaamde *vitio subreptionis*[14] verbonden werd, verklaren waarom het bij de voormalige heksenprocessen niet aan getuigen ontbrak, die in staat waren om onder ede te getuigen over vurige draken die zij bij de inquisieten zagen binnenvliegen en nog andere sprookjes.

§ 14.

Uit het feit dat een zuiver innerlijke indruk de graad van levendigheid van een uiterlijke - door reële onderwerpen buiten ons bewerkstelligde - indruk kan verkrijgen, en ook de ervaring ons leert dat dit dikwijls geschiedt, is het duidelijk dat het getuigenis van één enkele getuige zuiver een waarschijnlijkheid bewerkstelligt voor het feit dat aan de uiteindelijke uitspraak[15] ten grondslag ligt. Zuiver op basis van waarschijnlijkheid het oordeel vellen, zou voor de beklaagde te gevaarlijk worden (§ 5). Een wetgever kan derhalve aan het getuigenis van één enkele mens geen bewijskracht toekennen, en ik moet de heer Montesquieu bijvallen, wanneer hij meer dan één getuige vereist. Voordat ik nu tot beantwoording van de tweede vraag

---

[14] ['ingeslopen dwaling'; vert.].
[15] ["Entscheidung"; vert.].

overga, moet ik vooraf diverse twijfels bejegenen die wellicht menigeen van mijn lezers zouden kunnen opwerpen.

Ten eerste zou men kunnen zeggen, dat de eed waarmee een getuige zijn getuigenis moet bekrachtigen, een toereikende waarborg is voor de waarheid daarvan. Deze twijfel verdwijnt wanneer men bedenkt, dat ook de beste eed tot niets meer dan het verschaffen van een subjectieve waarheid in staat is. Dat wil zeggen, hij kan ons slechts zekerheid geven dat de getuige datgene wat hij gezworen heeft, voor werkelijk waar aanziet. Doch daardoor verzekert hij ons nog niet, dat het fenomeen waarvan hij getuigt, ook buiten hem geweest is. Dat wil zeggen, hij geeft ons nog geen objectieve waarheid, terwijl het ons hier toch daarom te doen is.

Wanneer ik bij het voorbeeld van § 9 moet blijven, zal eenieder moeten toegeven, dat de schuldenaar B. niet zozeer tot terugbetalen[16] van de lening wordt gehouden omdat er één getuige getuigenis geeft, doch omdat men vanwege dit getuigenis de ontvangst van de lening beschouwt als plaatsgevonden hebbende. Een rechter die niet tevens wetgever is, zou het niet kwalijk kunnen worden genomen, wanneer hij gans zorgeloos B. slechts tot vergelijking van de lening zou houden omdat een getuige een getuigenis aflegt en de wetten aan dit getuigenis volledig geloof schenken. Alleen, ik spreek hier over een wetgever die zijn wetten naar de aard der dingen, en derhalve ook het getuigenbewijs naar de aard van de mens moet inrichten. Deze[17] kan het getuigenis van één enkele getuige slechts in zoverre voor waar houden, als hij daarvan tot de werkelijkheid van datgene waarover hij[18] een getuigenis aflegt, naar verstandige gronden kan concluderen.

[16] ["Wiedererstattung". Elders werd gesproken over "Erstattung". Dit zijn vergelijkbare begrippen. Het gaat bij het eerstgenoemde woord dus niet om 'nogmaals' terugbetalen; vert.].
[17] [Lees: 'de rechter'; vert.].
[18] [Lees: 'de getuige'; vert.].

§ 15.

Een andere twijfel zou kunnen ontstaan, doordat men gelooft dat door het zogenaamde aanvoeren[19] van de ongeschiktheid van de getuige dit alles uit de weg zou kunnen worden geholpen. Een dergelijke tegenwerping zou het beslist verdienen om in overweging te worden genomen, wanneer de uiterlijke gewaarwordingen die van binnenuit stammen, waarover ik hier spreek, zuiver en alleen bij irreguliere, uiterlijke organen zouden plaatsvinden (want slechts bij een dergelijke situatie kan men dit bezwaar inzetten), doch aangezien ook bij lieden van wie de uiterlijke organen van de beste gesteldheid zijn, onechte gewaarwordingen kunnen ontstaan, en tegen zulke personen het genoemde bezwaar niet plaatsvindt, kan dat ook geen toereikende zekerheid geven.

Een derde twijfel zou menigeen van mijn lezers kunnen bijvallen, omdat wellicht de minst voorkomende gevallen waarbij sprake is van een afgelegd getuigenis door één enkele mens, die zijn, waarbij met een onechte, uiterlijke ervaring van de getuige rekening gehouden zou kunnen worden. Hoe gaarne ik dit toegeef, aangezien er zeer veel gevallen zijn waarbij men het getuigenis van één enkele persoon gans zeker kan vertrouwen, zo zal toch daardoor de stelling dat een wetgever het getuigenis van één enkele getuige geen bewijskracht zou mogen toekennen, niets aan waarheid verliezen, wanneer men bedenkt, dat ik er thans over spreek wat een wetgever hierin in acht moet nemen wanneer hij in zijn wet een regel voor alle zich vervolgens voordoende gevallen bepaalt, vooral aangezien het voor de beklaagden zeer nadelig zou kunnen zijn wanneer de wet het aan de willekeur en het inzicht van de rechter zou willen overlaten om te bepalen of het aan de orde zijnde geval van een hoedanigheid is dat men daarbij ook aan het getuigenis

[19] ["Einrede". Bedoeld is, dat een partij bezwaar maakt vanwege de ongeschiktheid van de getuige. 'Objection' tegen de getuige; vert.].

van één enkele getuige geloof zou kunnen schenken, want bepaalde regels hieromtrent zouden vanwege de verscheidenheid der gevallen niet goed van de zijde van de wet te verwachten zijn.

§ 16.

Na datgene wat ik zojuist heb voorgedragen, is het tamelijk helder dat, en waarom, meer dan één getuige voor een wettig bewijsmiddel nodig is. Ik kom nu toe aan de verantwoording van de derde vraag, namelijk hoeveel getuigen vereist zijn om door hen een ordentelijke zekerheid te verkrijgen. Deze vraag laat zich in het algemeen gemakkelijk uit het voorafgaande beantwoorden.

Eerder heb ik in § 12 bewezen, dat de grond van de verwerpelijkheid van één enkele getuige erin ligt, dat men van de gewaarwording van het gezicht, het gehoor, et cetera, die deze beweert gehad te hebben, niet met zekerheid kan concluderen tot de oorsprong ervan vanuit een uiterlijk onderwerp. Er zijn derhalve net zoveel getuigen vereist, als nodig zijn om een ordentelijke zekerheid te verkrijgen dat de verkregen innerlijke impressie en het daarop gevolgde geestelijke denkbeeld van de getuige, afkomstig is van de inwerking van een bepaald object. Dit is de maatstaf waarnaar zich het getal der getuigen zo nauwkeurig mogelijk moet richten. Een geringer aantal dan hiertoe nodig is, kan zeer gemakkelijk tot nadeel voor de beklaagde, doch een groter aantal even zo spoedig tot schade voor de klager reiken.

Wanneer ik nu de vorengenoemde vraag van deze zijde beschouw, dan moet ik beweren dat het getal van twee getuigen voor een wettig bewijsmiddel het geschiktste is, aangezien men datgene wat personen beweren gewaar te zijn geworden, voor een reële uiterlijke gewaarwording moet houden. Tot bewijs van mijn bewering beroep ik mij op de analogie der ervaring. Deze leert ons, dat wanneer twee personen onder dezelfde

omstandigheden van tijd, van oord en dergelijke, dezelfde gewaarwording van het gezicht, het gehoor, et cetera, gehad beweren te hebben, deze verkregen gewaarwording ook uit een en dezelfde zich buiten hen bevindende oorzaak stamt, welke noodzakelijkerwijze op deze twee personen een gelijke uitwerking naar voren moet brengen.

Hierbij komt nog de grote onwaarschijnlijkheid die zich zou presenteren wanneer men aan de objectieve waarheid van hetgeen twee getuigen beweren, zou willen twijfelen. Want aangezien ons de eed der getuigen voor bedrog moet hoeden, zo mag men de ervaringen van het gezicht, et cetera, waarvan de getuigen getuigenis afleggen, geenszins voor vals houden, dat wil zeggen voor in het geheel niet ondervonden. Men zou ze hoogstens voor onechte, dat wil zeggen voor uiterlijke, van binnenuit opgewerkte gewaarwordingen mogen aanzien.

Hoe gemakkelijk het nu bijna noodwendig is om te geloven dat diverse subjecten een tegelijkertijd en onder dezelfde verhouding van tijd, oord, et cetera, verkregen uiterlijke gewaarwording, ook op dezelfde wijze en onder dezelfde omstandigheden waarnemen, zo moeilijk is het om aan te nemen dat de ervaring van twee gans verschillende personen afkomstig is van een innerlijke gewaarwording die tot de graad van levendigheid van een uiterlijke gewaarwording is gestegen.[20] De aard en wijze waarop dergelijke innerlijke indrukken ontstaan en wat daarbij vooropgesteld wordt, bewijst mijn bewering toereikend, en juist deze moeilijkheden die zich presenteren wanneer men een volledige overeenstemming van twee personen met betrekking tot een bepaalde innerlijke indruk zou willen aannemen, geeft ons een ordentelijke zekerheid voor het getuigenis van twee ingezworen getuigen.

---

[20] Wie nog meer gronden verlangt, leze: J.H. Lambert, 'Neues Organon; Phänomenologie oder die Lehre von dem Schein', und Moses Mendelssohns 'Philosofische Schriften', tweede deel, H. IV, over de waarschijnlijkheid.

§ 17.

Is het nu zeker, dat het getuigenis van twee getuigen een ordentelijke zekerheid geeft, dan is de beklaagde bij twee getuigen net zo goed tegen een feitelijke onrechtvaardigheid beschermd als wanneer hij het bij drie of vier zou zijn, en nu kan ik mij slechts op § 8 beroepen om te bewijzen dat op verstandige gronden geen derde getuige verlangd mag worden. Volgens § 8 wordt door iedere vaststelling van een wettig bewijsmiddel dat zonder schade voor de ordentelijke zekerheid achterwege kan blijven, voor de klager het nastreven en verkrijgen van zijn recht bemoeilijkt. Dit wende men hier aan. Een derde en - nog meer - een vierde getuige kan zonder schade voor de zekerheid van het getuigenbewijs achterwege blijven, doch mocht de wetgever het als wezenlijk noodzakelijk vereisen, dan zou hij daardoor de klager zonder reden krenken.